

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti**

Təsdiq edirəm
Tədrisin təşkili və təlim
texnologiyaları üzrə prorektor v.i.e:

dos. Zaur Məmmədov
"31" 01. 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisas: 050103-Xarici dil (İngilis dili) müəllimliyi

Fakültə: Filologiya və ibtidai təhsil

Kafedra: Azərbaycan dili və ədəbiyyat

I.Fənn haqqında məlumat

Fənnin adı: Dilçiliyə giriş Fənn üzrə proqram Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 27.10.2009-cü il tarixli 1195 sayılı əmri ilə təsdiq edilmişdir.

Kodu: İF-B15

Tədris ili: I (2024-2025) Semestr: II

Tədris yükü cəmi: 45 (saat) cəmi: 30 saat müəhazirə - 15 saat seminar

Tədrisalma forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 4 kredit

Auditoriya: №

Saat:

II. Müəllim haqqında məlumat: Elman Savad oğlu Mirzəyev, fil.f.d., dos.

Məsləhət günləri və saati:

E-mail ünvanı: mirzayev_or@mail.ru

Kafedranın ünvanı: Lənkəran şəhəri, Əli Məmmədov küçəsi - 40 , 2 saylı tədris korpusu

III.Tövsiyə olunan dərslik və dərs vəsaitləri:

Əsas:

1. Məmmədov N., Axundov A. Dilçiliyə giriş. Bakı, 1980
2. Babayev A. Dilçiliyə giriş. Bakı, 2004
3. Rəcəbli Ə. "Dilçiliyə giriş" kursundan müəhazirə mətnləri. Bakı, 2008
4. Veysəlli F. Dilçiliyə giriş. Bakı, 2016

Əlavə:

5. Rəcəbli Ə. Müqayisəli-tarixi dilçilik. Bakı, 2017
6. Rəcəbli Ə. Dil, şüur, cəmiyyət, tarix. Bakı, 2014
7. Qurbanov A. Dünyanın dil ailələri. Bakı, 1994

IV. Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən başqa fənnin tədrisi vacib deyil.

V. Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxta başqa fənlərində tədris olunmasına zərurət yoxdur.

VI.Fənnin təsviri və məqsədi: "Dilçiliyə giriş" fənni dil haqqında elmin ən sadə, ibtidai kursudur. Dilçilik - dil haqqında elmdir. Dil cəmiyyətlə bağlıdır. İnsan cəmiyyətində elə bir fəaliyyət sahəsi tapılmaz ki, orada dildən istifadə olunmasın. Buna görə də ta qədim zamanlardan başlayaraq insanlar dil və onun təşəkkülü ilə maraqlanmış, bu haqda müxtəlif fikir və rəylər meydana çıxmış, nəticədə, dil haqqında elm – dilçilik yaranmışdır. "Dilçiliyə giriş" fənninin məqsəd və vəzifələri tələbələri dilçiliyin əsas şöbələri, problemləri, terminləri, anlayışları və dilçilik hadisələri ilə tanış etməkdir. Bundan əlavə, dilçiliyin ibtidai kursunda dilin yaranması haqqında müxtəlif fərziyyə və nəzəriyyələr, dilin inkişafı, inkişafın mərhələləri, dünya dilləri və onların müxtəlif baxışlardan təsnif edilməsi problemləri haqqında tələbələrə məlumat verilir və onlar gələcəkdə dil haqqında elmin daha mürəkkəb məsələlərini həll etməyə hazırlanırlar.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə:

Tələbələrə biliyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. Əgər fənn üzrə həm seminar və həm də laboratoriya varsa onda 10 bal seminara, 10 bal isə laboratoriyaya görə verilir.

Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.

İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal- tələbə keçilmiş material dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
- 9 bal-tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzusunun mətnini tam açə bilir.
- 8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
- 7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir
- 6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
- 5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
- 4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;
- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
- 0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur. Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

№	Bal	Qiymət	
		Sözlə	Hərflə
1.	91-100	Əla	A
2.	81-90	Çox yaxşı	B
3.	71-80	Yaxşı	C
4.	61-70	Kafi	D
5.	51-60	Qənaətbəxş	E
6.	50 və ondan aşağı	Qeyri-kafi	F

IX. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam –intizam qaydalarını pozduqda əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görülcək.

X. Təqvim mövzu planı 30 saat müh, 15 saat seminar. Cəmi 45 saat

№	Keçirilən mühazirə mövzularının məzmunu	Müh	Tarix
1.	Mövzu: "Dilçiliyə giriş" fənninin məqsəd və vəzifələri. Plan: Dilçilik dil haqqında elm kimi. Dillərin araşdırılması və ümumi dilçilik. "Dilçiliyə giriş" fənni ümumi dilçiliyin ən sadə, ibtidai kursu kimi. "Dilçiliyə giriş" fənninin vəzifələri. Elmlər sistemində dilçilik elminin mövqeyi. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	

2.	Mövzu: Dil ictimai hadisə kimi Plan: Dil ünsiyyət vasitəsi kimi. Dilə bioloji, naturalist baxışın tənqidi. Dil və digər ictimai hadisələr. Dil, nitq və təfəkkür münasibətləri. Mənbə: [1, 2, 3, 4, 6]	2	
3.	Mövzu: Dilin quruluşu və sistemi. Plan: Dil vahidlərinin işarəviliyi. İşarənin təbiəti və ona verilən tələblər. Sistem anlayışı. Homogen və geterogen sistemlər. Dil səviyyələri. Mənbə: [1, 2, 3, 4, 6]	2	
4.	Mövzu: Dilçiliyin qısa tarixi Plan: Dilçilik elminin inkişaf mərhələləri. Qədim dövr dilçiliyi. Müqayisəli-tarixi dilçiliyin yaranması. XIX əsr dilçiliyi. XX əsr dilçiliyi. Mənbə: [1, 2, 3, 4, 5]	2	
5.	Mövzu: Dilçiliyin başqa elmlərlə əlaqəsi. Plan: Dilçiliyin ictimai elmlərlə əlaqəsi. a) dilçilik və ədəbiyyatşünaslıq b) dilçilik və tarix c) dilçilik və psixologiya d) dilçilik və məntiq e) dilçilik və fəlsəfə Dilçiliyin təbiət elmləri ilə əlaqəsi. a) dilçilik və fiziologiya b) dilçilik və akustika c) dilçilik və riyaziyyat d) dilçilik və coğrafiya e) dilçilik və kibernetika Mənbə: [1, 2, 3, 5]	2	
6.	Mövzu: Dilçiliyin sahə və şöbələri. Fonetika Plan: Əhatə və miqyasa görə dilçiliyin sahələri. a) ümumi dilçilik b) xüsusi dilçilik Tədqiqatın xarakterinə görə dilçiliyin sahələri. a) nəzəri dilçilik b) tətbiqi dilçilik Dilçiliyin şöbələri. a) dil strukturunu öyrənən şöbələr b) dilçiliyin ümumi şöbələri Fonetika, onun tədqiqat obyekti. Fonetikanın növləri. Fonem və danışiq səsi.	2	

7.	Mövzu: Danışiq səsləri, fonetik hadisə və qanunlar. Plan: Danışiq səslərinin təsnifi prinspləri: sait və samit səsləri. Danışiq səsi və fonem. Fonetik hadisələrin iki tipi: əlaqəli (kombinatlar) dəyişmələr və mövqeli (pozision) dəyişmələr Əlaqəli dəyişmələr: assimilyasiya (uyuşma), dissimilyasiya, səs düşümü, səs artımı. Pozision dəyişmələr: reduksiya. Spontal əvəzlənmələr. Ahəng qanunu. Heca Vurğu. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	
8.	Mövzu: Yazı və onun mənşəyi. Plan: Bəşəriyyətin inkişafında yazının rolu. Yazının funksiyaları. Yazının yaranması. Yazının inkişaf mərhələləri. Qrafika və əlifba. Orfoqrafiya. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	
9.	Mövzu: Leksikologiya Plan: Söz dil vahidi kimi. Leksik mənalı sözlər. Xüsusi və ümumi sözlər. Dilin lüğət tərkibi və lüğət fondu. Lüğət tərkibinin dəyişilməsi və inkişafı. Ədəbi dil və dialekt leksikası. Dildə alınma sözlərin yeri. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	
10.	Mövzu: Semasiologiya Plan: Sözün mənası anlayışı. Leksik və qrammatik məna. Həqiqi və məcazi məna. Dildə çoxmənalılıq (polisemiya) hadisəsi. Omonimlər. Sinonimlər. Antonimlər. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	
11.	Mövzu: Dilin qrammatik quruluşu. Morfologiya, onun tədqiqat obyektı. Plan: Qrammatikanın predmeti və növləri. Qrammatikanın tərkib hissələri. Morfologiya, onun tədqiqat obyektı. Morfem haqqında anlayış. Sözün morfoloji quruluşu. Qrammatik vasitələr. Qrammatik kateqoriyalar. Nitq hissələri, onların təsnifi prinsipləri.	2	

	Mənbə: [1, 2, 3, 4]		
12.	Mövzu: Sintaksis. Plan: Sintaksisin predmeti və tədqiqat obyekti. Sintaksisin vahidləri. Sintaktik əlaqələr. Söz birləşmələri, onların növləri. Cümlə, onun xüsusiyyətləri. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	
13.	Mövzu: Dillərin əmələ gəlməsi və inkişafı. Plan: Dilin mənşəyinə dair fərziyyə və nəzəriyyələr. Dilin əmələ gəlməsi haqqında antik nəzəriyyələr. Dilin inkişafı, ayrı-ayrı dillərin yaranması. Dillərin dialektlərə bölünməsi. Ədəbi dillərin əmələ gəlməsi. Beynəlxalq dil problemi. Mənbə: [1, 2, 3, 4]	2	
14.	Mövzu: Dillərin təsnifi. Genoloji təsnif. Plan: Dünya dillərinin təsnifi: areal və funksional təsnifatlar. Qədim (ölü) dillər. Müasir (canlı) dillər. Dillərin genoloji təsnifi. Dünyanın dil ailələri. Mənbə: [1, 2, 3, 4, 7]	2	
15.	Mövzu: Dillərin tipoloji təsnifi Plan: Kök (amorf) dillər. İltisqi dillər. Flektiv dillər İnkorporlaşan dillər Mənbə: [1, 2, 3, 4, 7]	2	

Keçirilən seminar mövzularının məzmunu

Mövzu: 1. "Dilçiliyə giriş" fənninin məqsəd və vəzifələri.	2	
Mövzu: 2. Dil ictimai hadisə kimi.	2	
Mövzu: 3. Dilçiliyin qısa tarixi.	2	
Mövzu: 4. Dilçiliyin sahə və şöbələri. Fonetika.	2	
Mövzu: 5. Danışıq səsləri, fonetik hadisə və qanunlar	2	
Mövzu: 6. Leksikologiya.	2	
Mövzu: 7. Dilin qrammatik quruluşu. Morfologiya, onun tədqiqat obyekti.	2	
Mövzu: 8. Dillərin təsnifi. Genoloji təsnif.	1	

XI. Fənn üzrə tələblər: Dilin quruluşu, sistemi, dilçiliyin tarixi, bölmələri, dünya dillərinin təsnifi və s. məsələləri öyrənmək.

XII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

- dilin ictimai mahiyyəti, vəzifələri və funksiyalarının öyrədilməsi;
- dilçiliyin qısa tarixinin öyrənilməsi;
- dilçiliyin başqa elm sahələri ilə əlaqəsi məsələsinin öyrənilməsi;
- dilçiliyin sahə və şöbələrinin öyrənilməsi;
- dünya dillərini təsnifi problemi, dil ailələri və qrupları haqqda məlumatların əldə edilməsi.

XIII. Tələbələrin fənn haqqında fikirlərinin öyrənilməsi:

XIV. Kollektiv sualları:

I Kollektiv sualları:

1. "Dilçiliyə giriş" fənninin məqsəd və vəzifələri.
2. Dil və onun mahiyyəti.
3. Bazis, üstqurum və dil.
4. Dilin quruluşu və sistemi.
5. Qədim dilçilik məktəbləri.
6. Qədim hind dilçiliyi.
7. Ərəb dilçilik məktəbinin yaranması və inkişafı.
8. Müqayisəli-tarixi dilçiliyin yaranması.
9. XIX əsr dilçiliyində əsas problemlər.
10. Dilçiliyin ictimai elmlərlə əlaqəsi.

II Kollektiv sualları:

1. Dilçiliyin sahə və şöbələri.
2. Fonetika, onun tədqiqat obyektı.
3. Danışq səsələrinin təsnifi prinspləri.
4. Fonem və danışq səsi.
5. Dilin lüğət tərkibi və lüğət fondu.
6. Alınma sözlər.
7. Semasiologiya.
8. Morfologiya, onun tədqiqat obyektı.
9. Şəkilçilər, onların işlənmə yeri və vəzifələri.
10. Qrammatik vasitələr.

XV. Fənn üzrə imtahan sualları:

1. "Dilçiliyə giriş" fənninin məqsəd və vəzifələri.
2. Dil ictimai hadisə kimi.
3. Dil və onun mahiyyəti.
4. Bazis, üstqurum və dil.
5. Dilin quruluşu və sistemi.
6. Qədim dilçilik məktəbləri.
7. Müqayisəli-tarixi dilçiliyin yaranması.
8. XIX əsr dilçiliyində əsas problemlər.
9. XX əsrdə dilçiliyin inkişafı.
10. Dilçiliyin ictimai elmlərlə əlaqəsi.
11. Dilçiliyin təbiət elmləri ilə əlaqəsi.
12. Dilçiliyin sahələri.
13. Dilçiliyin şöbələri.
14. Fonetika, onun tədqiqat obyektı.
15. Fonetikanın növləri.
16. Danışq səsələrinin təsnifi prinspləri.
17. Saitlər, onların təsnifi.
18. Samitlər, onların təsnifi.
19. Fonem və danışq səsi.
20. Fonetik hadisə və qanunlar.
21. Heca
22. Vurğu.
23. Yazının mənşəyi və növləri.
24. Söz dil vahidi kimi.
25. Dilin lüğət tərkibi və lüğət fondu.
26. Alınma sözlər.
27. Semasiologiya.
28. Çoxmənalı sözlər.
29. Omonimlər.

30. Sinonimlər.
31. Antonimlər.
32. Morfologiya, onun tədqiqat obyektı.
33. Şəkilçilər, onların işlənmə yeri və vəzifələri.
34. Qrammatik vasitələr.
35. Nitq hissələri, onların təsnifi prinsipləri.
36. Qrammatik kateqoriyalar.
37. Sintaksis, onun tədqiqat obyektı.
38. Dilin mənşəyinə dair fərziyyə və nəzəriyyələr.
39. Dünya dillərinin təsnifi: areal və funksional təsnif.
40. Türk dilləri ailəsi.
41. Hind-Avropa dilləri ailəsi.
42. Alman (german) və roman dilləri qrupu.
43. Slavyan dilləri qrupu.
44. İran dilləri qrupu.
45. Sami-hami dilləri ailəsi.
46. Çin-Tibet dilləri ailəsi.
47. Qafqaz dilləri ailəsi.
48. Ural dilləri ailəsi.
49. Monqol və tunqus-mancur dilləri ailəsi.
50. Dillərin tipoloji təsnifi.

“Dilçiliyə giriş fənninin sillabusu 050101-Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimliyi ixtisaslaşması (proqramı) üzrə tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir. “Azərbaycan dili və ədəbiyyat” kafedrasının 31 yanvar 2025-ci il tarixli iclasında təsdiq olunmuşdur (Protokol № 05).

Fənn müəllimi:

dos. E.S.Mirzəyev

Kafedra müdiri:

dos. Q.I.Rıfullayev